

Vehnali nás do velkého bílého sálu a já začal mhouřit oči, protože mě v tom světle bolely. Pak jsem viděl stůl a za ním čtyři chlapy v civilu, jak se dívají do papírů. Ostatní vězně nahnali dozadu, museli jsme za nimi přes celý sál. Mnoho jsem jich znal, ale byli tam i cizí. Ti dva přede mnou měli světlé vlasy a kulaté lebky; byli si podobní: asi Francouzi. Ten menší si v jednom kuse vytahoval kalhoty: nervy.

Trvalo to tak tři hodiny; byl jsem celý zpitomělý a v hlavě jsem měl prázdno; ale sál byl vytopený, to mi bylo jen příjemné: už čtyřadvacet hodin jsme se klepali zimou. Dozorci vodili vězně jednoho po druhém ke stolu. Ti čtyři chlapi se jich pak ptali na jméno a zaměstnání. To jim většinou stačilo — nebo ještě tu a tam položili otázku: „Zúčastnil ses sabotáže se střílivem?“ Nebo: „Kdes byl v devět hodin ráno a cos tam dělal?“ Odpovědi neposlouchali nebo se tak aspoň tvářili: chvíli mlčeli a dívali se před sebe, pak začali psát. Toma se zeptali, jestli je pravda, že sloužil v Mezinárodní brigádě: Tom nemohl říci, že ne, protože mu v saku našli papíry. Juana se neptali na nic, ale když řekl, jak se jmenuje, dlouho psali.

„U anarchistů je můj bratr José,“ řekl Juan. „Jistě víte, že už tady není. Já nejsem v žádné straně, nikdy jsem do politiky nedělal.“

Nic na to neřekli. Juan ještě dodal:

„Já nic neudělal. Nechci to odnášet za druhé.“
Rty se mu chvěly. Dozorci mu dal pokyn, aby mlčel, a odvedl ho. Teď jsem byl na řadě já.
„Jmenujete se Pablo Ibbieta?“
Přikývl jsem.

Chlap se podíval do lejster a řekl mi:
„Kde je Ramón Gris?“
„Nevím.“
„Od šestého do devatenáctého jste ho skrýval ve svém domě.“

„Ne.“
Chvilku psali a dozorcí mě vyvedli ven. Na chodbě čekali se dvěma dozorcí Tom a Juan. Vyrázili jsme. Tom se zeptal jednoho z nich:

„Tak co?“
„Co má být?“ řekl dozorce.
„Je to výslech, nebo soud?“
„Byl to soud,“ řekl dozorce.
„Opravdu? Co s námi teď udělají?“
Dozorci odpověděli stroze:

„Rozsudek vám bude oznámen v cele.“
To, čemu říkali cela, byl vlastně nemocniční sklep. Byla tam hrozná zima, protože odevšad táhlo. Celou noc jsme se klepali a přes den to nebylo o moc lepší. Pět předcházejících dní jsem strávil v kobce na arcibiskupství, v jakémsi tajném podzemním vězení, které jistě pocházelo ze středověku: protože bylo mnoho vězňů a málo místa, strkali je kam se dalo. Nelitoval jsem, že mě nedali zpátky do kobky: nebylo mi tam sice zima, ale byl jsem tam sám; a to jde časem na nervy. Ve sklepe jsem měl společnost. Juan skoro nemluvil:

měl strach a pak byl příliš mladý, aby měl o čem. Ale Tom mluvil příjemně a uměl velmi dobře španělsky.

Ve sklepe byla lavice a čtyři slavníky. Když nás přivedli, sedli jsme si a tiše jsme čekali. Tom po chvilce řekl:

„Jsmo namydlení.“

„Já taky myslím,“ řekl jsem, „ale tomuhle chlapci snad nic neudělají.“

„Co proti němu mohou mít,“ řekl Tom. „Má bratra funkcionáře, nic víc.“

Podíval jsem se na Juana: zdálo se, že neslyší. Tom začal znova:

„Víš, co dělají v Zaragoze? Položí chlapy na silnici a přejedou je nákladákem. Říkal nám to jeden Maročan, co odtamtud utekl. Prý aby ušetřili střelivo.“

„Zas neušetří naftu,“ řekl jsem.“

Dostal jsem na Toma dopal; tohle neměl říkat.

„Důstojníci jsou při tom, procházejí se po silnici,“ pokračoval, „a dohlížejí na to s rukama v kapsách a pokuřují. A myslíš, že ty lidi dorazí? Co tě vede. Nechají je řvát. Třeba hodinu. Ten Maročan říkal, že se poprvé málem poblil.“

„Tady to myslím dělat nebudou,“ řekl jsem, „le-daže by jim opravdu chybělo střelivo.“

Světlo vnikalo dovnitř čtyřmi okénky a kulatým otvorem ve stropě po levé straně, jímž bylo vidět oblohu. Tou kulatou dírou, obvykle přiklopenou, se do sklepa skládalo uhlí. Přímo pod dírou byla velká hromada mouru; měla se jím vytápět nemocnice, ale na začátku války nemocné evakovali a uhlí zůstalo nevyužité; dokonce na ně někdy přšelo, protože zapomínali zavřít příklop.

Tom se roztrásl zimou.

„Hrome, to je mi zima,“ řekl, „už to zas začíná.“

Vstal a začal cvičit. Při každém pohybu se mu na bílých chlupatých prsou rozevřela košile. Lehkl si na záda, zvedl nohy a dělal nůžky: viděl jsem, jak se mu třese tlustý zadek. Tom byl statný, ale měl mnoho sádla. Napadlo mě, že se do té hory měkkého masa brzo zaboří kulky nebo špičky bodáků jako do hroudy másla. Připadalo mi to úplně jiné, než kdyby byl hubený.

Mně nebylo zrovna zima, ale necítil jsem už ramena ani ruce. Chvillemi jsem měl dojem, že mi cosi chybí, a hledal jsem kolem sebe sako, ale pak jsem si rázem vzpomněl, že mi sako nedali. Bylo to spíš trapné. Vzali nám šaty a dali je svým vojákům a nám nechali jen košile — a tyhle plátěné kalhoty, které v parném létě nosili pacienti. Tom se za chvíli zvedl, sedl si vedle mne a oddychoval.

„Zahřál ses?“

„Hrom do toho, víš, že ne. Ale zadýchal jsem se.“

K osmé hodině večer přišel jeden z velitelů s dvěma falangisty. Držel v ruce kus papíru. Zeptal se dozorce:

„Jak se jmenují tihle tři?“

„Steinbock, Ibbieta a Mirbal,“ řekl dozorce.

Velitel si nasadil skřípec a díval se do seznamu:

„Steinbock... Steinbock... Tady je. Jste odsouzeni k smrti. Zítřka ráno budete zastřeleni.“

Podíval se znovu:

„Ti druzí dva taky,“ řekl.

„To není možné,“ řekl Juan. „Já ne.“

Velitel na něho udiveně pohlédl.

„Jak se jmenujete?“

„Juan Mirbal.“

„Tak vaše jméno tady je,“ řekl velitel, „jste odsouzeni k smrti.“

„Nic jsem neudělal,“ řekl Juan.

Velitel pokrčil rameny a otočil se k Tomovi a ke mně.

„Vy jste Baskové?“

„Nikdo z nás není Bask.“

To ho podráždilo.

„Jsou prý tady tři Baskové. Nebudu ztrácet čas, abych je sháněl. Tak vy samozřejmě nechcete kněze?“

Ani jsme neodpověděli. Řekl:

„Za chvíli přijde belgický lékař. Má povolení zůstat s vámi přes noc.“

Po vojensku pozdravil a odešel.

„Co jsem ti říkal,“ ozval se Tom. „Máme to spočítáno.“

„Jistě,“ řekl jsem, „tuhle pro mladého je to kruté.“

Řekl jsem to kvůli spravedlnosti, neměl jsem toho chlapce rád. Měl příliš jemnou tvář, a strach a utrpení ji zhyzdily, celou ji znetvořily. Před třemi dny to byl příjemný, rozpustilý kluk; ale teď vypadal jako starý teplouš a říkal jsem si, že už nikdy neomládne, ani kdyby ho pustili. Měl jsem s ním správně mít soucit, ale soucit se mi protivil. Juan mi byl spíš odporný.

Nic víc už neřekl, ale zpopelavěl: tvář i ruce měl šedivé. Sedl si a díval se vypoulenýma očima do země. Tom byl dobrá duše, chtěl ho vzít za ruku, ale chlapec mu ji prudce vyškubl a ušklíbl se.

„Nech ho,“ řekl jsem tiše, „vidíš, že má na krajkčku.“

Tom uposlechl, ač nerad; rád by byl chlapce utěšoval, zaměstnalo by ho to a nemusel by myslet na sebe. Ale to mě rozčilovalo: já nikdy nemyslel na smrt, protože k tomu nebyla příležitost, ale teď tu příležitost byla a nedalo se dělat nic jiného, než na to myslet.

Tom začal.

„Ty jsi nějaké odbouchnul?“ zeptal se mě.

Neodpověděl jsem. Začal mi vykládat, že jich od srpna odbouchl šest, nevěděl o situaci a viděl jsem, že si ji *nechce* uvědomit. Já ještě zcela nechápal, chtěl jsem vědět, jestli budeme moc trpět, myslel jsem na kulky, představoval jsem si horké krupobití kulek na svém těle. To všechno nebylo to pravé; ale byl jsem klidný; měli jsme celou noc, abychom porozuměli. Za chvíli přestal Tom mluvit a já se po něm kradmo podíval; viděl jsem, že i on zpopelavěl a že vypadá bídně, a řekl jsem si: „Už to začíná.“ Byla už skoro noc, okénky a hromadou uhlí se dralo kalné světlo a vytvářelo pod oblohou velikou skvrnu; stropní dírou jsem už viděl hvězdu: noc bude ledová a jasná.

Otevřely se dveře a vstoupili dva dozorcí. Za nimi vešel světlovlasý člověk v belgické uniformě. Pozdravil nás.

„Jsem lékař,“ řekl. „Mám povolení pomáhat vám v této trapné situaci.“

Měl příjemný, ušlechtilý hlas. Řekl jsem mu:

„Co tady chcete?“

„Jsem vám k dispozici. Udělám, co budu moci, aby vám těch pár hodin lehčeji uběhlo.“

„Proč jste přišel k nám? Jsou tu jiní, je jich plná nemocnice.“

„Poslali mě sem,“ odpověděl mlhavě.

„Chtěli byste si zakouřit, že?“ dodal chvatně.

„Mám cigarety, dokonce doutníky.“

Nabídl nám anglické cigarety a puros, ale my odmítli. Podíval jsem se mu do očí, zrozpačitěl. Řekl jsem mu:

„Nepřicházíte sem ze soucitu. Ostatně já vás znám. Viděl jsem vás v kasárnách na dvoře mezi fašisty, ten den, co mě zatkli.“

Chtěl jsem mluvit dál, ale najednou se mi stalo cosi, co mě překvapilo: přítomnost lékaře mě rázem přestala zajímat. Obvykle, když se do někoho dám, tak nepovolím. A najednou jsem ztratil chuť mluvit; pokrčil jsem rameny a odvrátil jsem oči. Za chvíli jsem zvedl hlavu: zvědavě si mě prohlížel. Dozorci se usadili na slavník. Pedro, hubený dlouhán, točil mlýnek, ten druhý občas zatřepal hlavou, aby ne-usnul.

„Chcete světlo?“ řekl najednou Pedro lékaři. Ten přikývl: myslím, že byl trochu natvrdlý, ale určitě nebyl zlý. Když jsem se mu podíval do velkých modrých a studených očí, připadalo mi, že mu hlavně chybí obrazotvornost. Pedro odešel a vrátil se s petrolejovou lampou a postavil ji v koutě na lavici. Nebylo od ní skoro vidět, ale bylo to lepší než nic: včera nás nechali potmě. Hezkou chvíli jsem se díval na světelný kruh, jež lampa vrhala na strop. Byl jsem fascinován. A pak jsem naráz procitl, světelný kruh zmizel, a já cítil, jak mě drtí obrovská tíže. Nebyla to myšlenka na smrt ani strach: bylo to cosi anonymního. Lícni kosti mě pálily a bolela mě hlava.

Vzchopil jsem se a pohlédl na své dva společníky. Tom měl hlavu zabořenou v dlaních, viděl jsem jen

jeho tučnou bílou šjí. Malý Juan byl na tom nejhůř, měl otevřená ústa a chřípí se mu chvělo. Lékař k němu přistoupil a položil mu na rameno ruku, jako by ho chtěl povzbudit: ale jeho oči zůstaly chladné. Pak jsem viděl, jak se Belgičanova ruka potouchle šine po Juanově paži až k zápěstí. Juan se tomu lhostejně poddával. Belgičan ho vzal třemi prsty za zápěstí, tvářil se roztržitě, zároveň ustoupil a postavil se ke mně zády. Ale já se naklonil a viděl jsem, jak vytahuje hodinky, chvíli se na ně dívá a nepouští chlapcovo zápěstí. Za chvíli nehybnou ruku pustil a opřel se o zeď, potom jako by si najednou vzpomněl na něco bůhvíjak důležitého, co si musí hned poznamenat, vytáhl z kapsy notes a napsal do něho pár řádek. „Darebák,“ řekl jsem si zlostně, „ať mi nechodí měřit tep, nebo mu dám pěstí do té jeho svinské tlamy.“

Nepřišel, ale cítil jsem, jak se na mě dívá. Zvedl jsem hlavu a pohled jsem mu vrátil. Řekl mi bezbarvým hlasem:

„Nezdá se vám, že tady zmrzneme?“
Byla mu asi zima, byl celý fialový.

„Mně zima není,“ odpověděl jsem.
Nepřestával se na mě přísne dívat. Vtom jsem pochopil a sáhl jsem si na obličej: byl jsem zpocený. Ve sklepě, uprostřed zimy, v průvanu jsem se potil. Hrábl jsem si rukou do vlasů, byly slepené potem; zároveň jsem si všiml, že mi zvlhla košile a lepí se mi na kůži. Nejméně hodinu se už ze mne řinul pot, a já nic necítil. Ale neuniklo to tomu belgickému ničemovi, viděl, jak mi po tváři stékají kapky, a říkal si: to svědčí o téměř patologické hrůze; a cítil se normální a hrdý, že je normální, protože jemu bylo zima. Chtěl

jsem vstát a dát mu přes hubu, ale sotva jsem se pohnul, stud a zlost mě přešly; lhostejně jsem dosedl zpátky na lavici.

Utíral jsem si jen kapesníkem krk, protože teď jsem cítil, jak mi z vlasů na krk stéká pot, a to nebylo příjemné. Ale brzy jsem se přestal utírat, bylo to zbytečné; už jsem mohl kapesník ždímat, a potil jsem se dál. Potil jsem se taky na stehnech a zvlhlé kalhoty se lepily k lavici.

Juan najednou promluvil:

„Vy jste lékař?“

„Ano,“ řekl Belgičan.

„Trpí člověk... dlouho?“

„Kdy...? Ale kdepak,“ řekl Belgičan otcovsky, „je to hned hotové.“

Tvářil se, jako když uklidňuje bohatého pacienta.

„Ale já... slyšel jsem... že často musejí střílet dvakrát.“

„Občas,“ řekl Belgičan a potřásl hlavou. „Stává se, že první salva nezasáhne hlavní orgány.“

„To pak musejí znovu nabít pušky a znovu zamířit?“

Zamyslel se a dodal chraptivě:

„To všechno dlouho trvá!“

Měl strašný strach, že bude trpět, na nic jiného nemyslel: patřilo to k jeho mládí. Já už na to moc nemyslel, a nepotil jsem se proto, že bych se bál utrpení.

Vstal jsem a šel jsem k hromadě mouru. Tom vyskočil a nenávistně se po mně podíval: šel jsem mu na nervy, protože mi vrzaly střevíce. Říkal jsem si, jestli jsem v obličejí taky tak bledý: viděl jsem, že i on se potí. Obloha byla nádherná, do temného kouta ne-

pronikalo žádné světlo, a stačilo zvednout hlavu a viděl jsem Velký vůz. Ale už to nebylo jako dřív: především jsem z kobky arcibiskupství viděl velký kus oblohy a každá denní hodina ve mně vyvolávala jinou vzpomínku. Ráno, když nebe bylo jasně světle modré, myslel jsem na pláže na březích Atlantiku; v poledne jsem viděl slunce a vzpomínal jsem na jeden bar v Seville, kde jsem pil manzanillu a jedl k tomu očka s olivami; odpoledne jsem tam měl chládek a představoval jsem si, jak na jedné pülce arény je hluboký stín, kdežto druhá jiskří v slunci: bylo opravdu trapné vidět, jak se celá zem odráží v obloze. Ale teď ve mně obloha už nic nevyvolávala, ať jsem se díval vzhůru jak chtěl. Byl jsem raději. Šel jsem si sednout vedle Toma. Uběhla dlouhá chvíle.

Tom spustil hlubokým hlasem. Musel pořád mluvit, jinak se ztrácel ve svých myšlenkách. Myslím, že se obracel ke mně, ale nedíval se na mě. Určitě se bál, že mě uvidí takového, jaký jsem, šedivého a zpaceného: byli jsme stejní a jeden jsme se v druhém viděli hůř než v zrcadle. Díval se na Belgičana, na živého člověka.

„Chápeš?“ řekl. „Já nechápu.“

Taky jsem začal potichu mluvit. Díval jsem se na Belgičana.

„Co, co je?“

„Stane se s námi něco, co nejsem schopen pochopit.“

Kolem Toma se šířil divný pach. Připadalo mi, že jsem na pachy citlivější než obyčejně. Ušklíbl jsem se.

„Za chvíli pochopíš.“

„Není to jasné,“ řekl umíněně. „Měl bych odvahu,

ale musel bych aspoň vědět... Poslyš, vyvedou nás na dvůr. Ti chlapi se postaví před nás. Kolik jich bude?“

„Nevím. Pět nebo osm. Víc ne.“

„Dej pokoj. Osm jich bude. Někdo křikne: ‚K líci zbraň,‘ a já uvidím, jak na mě míří osm pušek. Budu se asi chtít vmáchnout do zdi, budu do zdi ze všech sil tlačit zády, a zeď nepovolí. Jako v zlém snu. To všechno si dovedu představit. Ach, kdybys věděl, jak si to dovedu představit.“

„Dej pokoj!“ řekl jsem mu, „já si to taky představuju.“

„Musí to být děsná bolest. Víš, že míří na oči a na ústa, aby člověka zohavili,“ dodal zle. „Já už cítím rány; už hodinu mám bolesti v hlavě a v krku. Ne skutečné bolesti, tohle je horší: jsou to bolesti, které ucítím zítra ráno. Ale co potom?“

Moc dobře jsem rozuměl, co chce říci, ale nechtěl jsem to dát najevo. A bolesti jsem taky už cítil v těle, bylo to jako spousta drobných šrámů. Nemohl jsem si na ně zvyknout, ale byl jsem jako on, nepřikládal jsem jim žádný význam.

„Potom,“ řekl jsem drsně, „budeš bradou vzhůru.“

Začal si hovořit pro sebe: nespouštěl oči z Belgičana. Ten jako by neposlouchal. Věděl jsem, proč k nám přišel; nezajímalo ho, co si myslíme; přišel se dívat na naše těla, na těla, která byla plná života, a zápasila se smrtí.

„Je to jako v zlém snu,“ řekl Tom. „Chceš na něco myslet, máš pořád dojem, že už to máš, že to už už pochopíš, a pak ti to vyklouzne, unikne a zas se to vrací tam, kde to bylo. Říkám si: potom nebude už

nic. Ale nechápu, co to znamená. Jsou chvíle, kdy už to skoro mám... a pak se to vrátí, kde to bylo, začnu znovu myslet na bolesti, na kulky, na detonace. Přísahám ti, jsem materialista; nezbláznil jsem se. Ale něco tu nesouhlasí. Vidím svou mrtvolu: to není těžkého, ale vidím ji já, *svýma* očima. Měl bych pochopit... pochopit, že už nic neuvidím, že už nic neslyším a že svět se bude točit dál pro ty druhé. Nejsme pro tuhle myšlenku stvoření, Pablo. Věř mi: už se mi stalo, že jsem probděl celou noc a na něco jsem čekal. Ale tohle je něco jiného: tohle nás popadne zezadu, Pablo, a my na to nebudeme připraveni.“

„Drž hubu,“ řekl jsem mu, „chceš, abych zavolal zpovědníka?“

Neodpověděl. Pozoroval jsem už dřív, že má sklon ke kazatelství a že mi říká bezbarvým hlasem Pablo. Nesnášel jsem to; ale takoví jsou asi všichni Irové. Měl jsem nejasný dojem, že je cítit močí. Vlastně mi Tom nebyl příliš sympatický a nechápal jsem, proč by mi měl být sympatičtější, když společně umřeme. S některými jinými by to vypadalo jinak. Například s Ramónem Grisem. Ale s Tomem a Juanem jsem se cítil osamělý. Jenže bylo mi to milejší: s Ramónem bych byl možná na měkko. Zato teď jsem byl hrozně tvrdý, a chtěl jsem tvrdý zůstat.

Začal roztržitě blábolit. Určitě mluvil, aby nemusel myslet. Byl pronikavě cítit močí jako staří prostatikové. Byl jsem přirozeně téhož názoru jako on, všechno, co říkal, jsem mohl říci já: není přece *přirozené* umřít. A od té chvíle, co jsem se chystal umřít, nic se mi už nezdálo přirozené, ani hromada mouru, ani lavice, ani Pedrova svinská tlama. Jenže protivilo se mi myslet

si totéž co Tom. A věděl jsem přece, že celou noc, snad každých pět minut, si ve stejnou chvíli pomyslíme totéž, že se ve stejnou chvíli budeme potit nebo chvět. Poprvé jsem se na něho podíval, aby to neviděl, a připadal mi cizí: měl ve tváři smrt. Byl jsem raněn ve své pýše: čtyřicet hodin jsem žil vedle Toma, poslouchal jsem, co říká, mluvil jsem s ním, a teď jsem poznal, že nemáme nic společného. A byli jsme si teď podobní jako dvojčata, jen proto, že jsme měli společně zdechnout. Tom mě vzal za ruku, ani se na mě nepodíval:

„Pablo, říkám si... říkám si, jestli je pravda, že zanikneme.“

Vyprostil jsem ruku a řekl jsem mu:

„Podívej se pod nohy, dobytku.“

Měl pod nohama louži a z kalhot mu kapalo.

„Co to je?“ řekl vyjeveně.

„Močíš do kalhot,“ řekl jsem mu.

„To není pravda,“ ozval se zuřivě, „nemočím, nic necítím.“

Belgičan přistoupil blíž. Zeptal se s předstíranou starostlivostí:

„Nejste nemocný?“

Tom neodpověděl. Belgičan pohlédl na louži a neřekl nic.

„Nevím, co to je,“ řekl Tom plaše, „vždyť nemám strach. Přísahám vám, že nemám strach.“

Belgičan neodpověděl. Tom vstal a šel se do kouta vymočít. Vracel se, zapínal si poklopec, posadil se a zarytě mlčel. Belgičan si dělal poznámky.

Všichni tři jsme se po něm dívali, protože byl živý. Měl pohyby živého člověka, starosti živého člověka;

třásl se v tom sklepe zimou, jako se třásli živí lidé; měl poslušné a dobře živené tělo. My už jsme svá těla skoro necítili — rozhodně ne tak jako on. Chtěl jsem si sáhnout na kalhoty, mezi nohy, ale neměl jsem odvahy; díval jsem se na Belgičana, byl rozkročený na svých nohou, ovládal své svaly — a mohl myslet na zítřek. Z nás tři byly stíny bez krve; dívali jsme se na něho a sáli jsme z něho život jako upíři.

Nakonec přistoupil k Juanovi. Chtěl mu z nějakého profesionálního důvodu sáhnout na krk, nebo jím hnulo milosrdenství? Bylo-li to milosrdenství, stalo se tak jednou jedinkrát za celou noc. Pohládl Juana po hlavě a po krku. Chlapec se nebránil, ale nespouštěl z něho oči: pak ho najednou chytil za ruku a divně se na něho díval. Držel Belgičanovu ruku ve svých dvou, a nebyla nijak hezká ta dvě šedá klepeta svírající tlustou zardělou ruku. Tušil jsem, co se asi stane, a Tom to asi taky tušil: ale Belgičan v tom viděl jen zájem, otcovsky se usmíval. Za chvíli chlapec přiložil tlustou rudou tlapu k ústům a chtěl kousnout. Belgičan mu ji rychle vytrhl a klopýtavě ustoupil ke stěně. Chvilíčku se na nás zděšeně díval, asi najednou pochopil, že nejsme lidé jako on. Dal jsem se do smíchu a jeden z dozorců vyskočil. Druhý usnul, jeho široce otevřené oči bíle svítily.

Cítil jsem se unavený a zároveň předrážděný. Nechtěl jsem už myslet na to, co bude za úsvitu, na smrt. Nemělo to smysl, narazil bych jen na slova nebo na prázdnotu. Ale jak jsem zkusil myslet na něco jiného, spatřil jsem, jak na mě míří hlavně pušek. Snad pětadvacetkrát za sebou jsem prožil svou popravu; jednou jsem dokonce myslel, že je to doopravdy: asi

jsem na chvíličku zdřímml. Vlekli mě ke zdi a já se vzpouzel, prosil jsem o milost. Prudce jsem se probudil a pohlédl jsem na Belgičana: měl jsem strach, že jsem křičel ze spaní. Ale Belgičan si hladil knír, nic neozpozoval. Kdybych býval chtěl, mohl jsem na chvíli usnout: byl jsem vzhůru už osmačtyřicet hodin, už jsem nemohl dál. Ale nechtělo se mi ztratit dvě hodiny života: za svítání by mě vzbudili, odvedli by mě, otupeného spánkem, a zhebl bych beze slova; to jsem nechtěl, nechtěl jsem umřít jako zvíře, chtěl jsem pochopit. A pak jsem se bál, že budu mít zlé sny. Vstal jsem, chodil jsem sem a tam, a abych přišel na jiné myšlenky, začal jsem přemýšlet o minulém životě. Vracelo se mi množství vzpomínek, jedna přes druhou. Byly dobré a byly špatné — aspoň jsem jim *dřív* tak říkal. Byly to tváře a příhody. Znovu jsem viděl tvář malého novillera, který se nechal ve Valencii při ferii nabrat na rohy, tvář svého strýce, tvář Ramóna Grise. Vybavoval jsem si příhody: jak jsem byl roku 1926 tři měsíce bez práce, jak jsem málem umřel hladu. Vzpomněl jsem si, jak jsem v Granadě strávil jednu noc na lavičce: tři dny jsem nejedl, zuřil jsem, nechtěl jsem pojit. Usmál jsem se. Jak lačně jsem se honil za štěstím, za ženami, za svobodou. K čemu? Chtěl jsem osvobodit Španělsko, obdivoval jsem Pi y Margalla, dal jsem se k anarchistům, mluvíval jsem na veřejných shromážděních: bral jsem všechno vážně, jako bych byl nesmrtelný.

Teď jsem měl pocit, že mám celý život před očima, a pomyslel jsem si: „Je to zatracená lež.“ Život neměl cenu, protože byl u konce. Říkal jsem si, jak jsem se mohl procházet, dovádět s děvčaty: ani prstem bych

býval nehnul, vědět, že takhle umřu. Život byl přede mnou, uzavřený, zapečetěný, jako pytel, a přece všechno, co je uvnitř, není ukončené. Chvilí jsem se pokoušel posoudit ho. Rád bych si byl řekl: je to krásný život. Ale nemohl jsem jej posoudit, bylo to jen torzo; celý ten čas jsem vydával směnky pro věčnost, nic jsem nepochopil. Nelitoval jsem teď ničeho: bylo spousta věcí, jichž bych mohl litovat, chuť manzanilly nebo koupání v malé zátoce u Cádizu, kam jsem v létě jezdil; ale smrtí ztratilo všechno půvab.

Belgičan dostal najednou ohromný nápad.

„Přátelé,“ řekl nám, „mohu se postarat — s výhradou, že s tím bude souhlasit vojenská správa — že doručím váš vzkaz, vzpomínku lidem, kteří vás mají rádi...“

Tom zabručel:

„Já nikoho nemám.“

Já neodpověděl. Tom chvilku čekal, pak si mě zvědavě prohlížel.

„Ty nic Conche nevzkážeš?“

„Ne.“

Hnusilo se mi to útlocitné spiklenectví: byla to má chyba, mluvil jsem o Conche minulou noc, měl jsem se přemoci. Žil jsem s ní rok. Ještě včera večer bych si býval usekl ruku sekyrou, jen abych ji pět minut viděl. Proto jsem o tom mluvil, bylo to silnější než já. Teď jsem už neměl chuť ji vidět, neměl jsem jí už co říci. Ani bych ji nechtěl obejmout: hnusilo se mi mé tělo, které zpopelavělo a potilo se — a nebyl jsem si jist, jestli se mi nehnusí i její tělo. Concha bude plakat, až se doví o mé smrti; celé měsíce nebude mít chuť žít. Umřít však musím já. Myslel jsem na její krásné něž-

né oči. Když se na mě dívala, něco z ní na mě přecházelo. Ale řekl jsem si, že je konec: kdyby se na mě podívala nyní, pohled by zůstal v jejích očích, nedošel by ke mně. Byl jsem sám.

Tom byl taky sám, ale jinak. Sedl si obkročmo a díval se na lavici, přitom se udiveně usmíval. Natáhl ruku a opatrně se dotkl dřeva, jako by se bál, že něco poláme, pak prudce ucukl a zachvěl se. Být Tomem, nebavilo by mě sahat na lavici; byla to stále ještě komedie Irčana, jenže mně taky připadalo, že věci vypadají divně: byly matnější, méně hutné než obvykle. Stačilo mi, abych se podíval na lavici, na lampu, na hromadu mouru, a cítil jsem, že zemřu. Přirozeně nemohl jsem mít o své smrti jasnou představu, ale viděl jsem ji všude, na věcech, v tom, jak věci couvají a drží se zdrženlivě stranou jako lidé šeptající u lůžka umírajícího. Tom se teď na lavici dotkl své smrti.

Kdyby mi teď v tom stavu, v jakém jsem byl, přišli oznámit, že se mohu klidně vrátit domů, že mi darovali život, nechalo by mě to chladným: Když jsme ztratili iluzi věčnosti, je úplně stejné čekat několik hodin nebo několik let. Už mi po jisté stránce na ničem nezáleželo, byl jsem klidný. Ale byl to strašný klid — protože tu bylo mé tělo: mé tělo, viděl jsem jeho očima, slyšel jeho ušima, ale nebyl jsem to už já; potilo se a třásló úplně samo, a já je už nepoznával. Musel jsem se ho dotýkat a dívat se na ně, abych věděl, co se s ním děje, jako by to bylo tělo někoho jiného. Chvilími jsem je ještě cítil, cítil jsem klouzání, jakési skluzy, jako když se s námi prudce snáší letadlo, nebo jsem slyšel, jak mi bije srdce. Ale to mě neuklidňovalo: vše, co přicházelo z mého těla, bylo hnusné a

podezřelé. Většinou mlčelo, bylo tiše, a já už necítil nic než jakousi tíhu, cosi nečistého, co bylo proti mně; měl jsem dojem, že jsem připoután k obrovské štěnici. Jednu chvíli jsem si sáhl na kalhoty a ucítil, že jsou vlhké; nevěděl jsem, jsou-li nasáklé potem nebo močí, ale šel jsem se raději vymočít na hromadu uhlí.

Belgičan vytáhl hodinky a díval se na ně. Řekl:

„Je půl čtvrté.“

Ničema! Jistě to udělal naschvál. Tom vyskočil: dosud jsme nepozorovali, jak čas utíká; noc nás obklopovala jako temná beztvará hmota, já jsem si ani nemohl vzpomenout, kdy začala.

Juan začal křičet. Lomil rukama, prosil:

„Já nechci umřít, já nechci umřít.“

Běhal po sklepe se zdviženýma rukama, pak se vrhl na slavník a vzlykal. Tom se na něho díval posmutnělýma očima a neměl už ani chuť ho těšit. Vlastně to nestálo za to: chlapec vyváděl víc než my, ale nebyl na tom tak zle: byl jako nemocný bránící se proti nemoci horečkou. Když už není ani horečka, je to mnohem vážnější.

Plakal: viděl jsem, že se lituje; na smrt nemyslel. Na vteřinu, na jedinkou vteřinu se i mně zachtělo plakat, plakat lítostí nad sebou samým. Ale nastal pravý opak: pohlédl jsem na chlapce, viděl jsem jeho hubenou vzlykající ramínka a pocítil jsem cosi nelidského: nelitoval jsem ani ty druhé, ani sebe. Řekl jsem si: „Chci umřít čistě.“

Tom vstal, postavil se přímo pod kulatý otvor a číhal, až začne svítat. Já trval na svém, chtěl jsem umřít čistě, a myslel jsem jen na to. Ale od chvíle, co

nám lékař řekl, kolik je hodin, cítil jsem někde vespod, jak prchá, jak po kapkách uplývá čas.

Byla ještě tma, když jsem zaslechl Tomův hlas:

„Slyšíš je?“

„Ano.“

Chodili po dvoře.

„Co blbnou? Nemůžou přece střílet potmě!“

Za chvíli už nebylo nic slyšet. Řekl jsem Tomovi:

„Svítá.“

Pedro zazíval, vstal a šel sfouknout lampu. Řekl svému kumpánovi:

„Hrome, to je zima.“

Sklep zešedl. V dálce jsme zaslechli výstřely.

„Už to začíná,“ řekl jsem Tomovi, „asi to odbývají na zadním dvoře.“

Tom požádal lékaře o cigaretu. Já nechtěl; nechtěl jsem ani cigarety, ani alkohol. Od té chvíle střelba nepřestala.

„Pozoruješ?“ řekl Tom.

Chtěl ještě něco říci, ale zmlkl, díval se na dveře. Dveře se otevřely a vstoupil poručík se čtyřmi vojáky. Tom upustil cigaretu.

„Steinbock?“

Tom neodpověděl. Pedro na něj ukázal.

„Juan Mirbal?“

„To je ten na slavníku.“

„Vstaňte,“ řekl poručík.

Juan se nehýbal. Dva vojáci ho vzali v podpaždí a postavili ho na nohy. Ale jak ho pustili, upadl.

Vojáci zaváhali.

„Není první, komu je špatně,“ řekl poručík, „musíte ho odnést, vy dva; tam se to spraví.“

Obrátil se k Tomovi:

„Tak pojďte.“

Tom vyšel mezi dvěma vojáky. Druzí dva vojáci šli za nimi, nesli chlapce v podpaží a v podkolení. Neomdlel; oči měl zešíroka otevřené a po tvářích mu tekly slzy. Když jsem chtěl taky jít, poručík mě zarazil:

„Vy jste Ibbieta?“

„Ano.“

„Vy tady počkáte: pro vás si přijdou za chvíli.“

Odešli. Belgičan a dva hlídači taky, zůstal jsem sám. Nechápal jsem, co se se mnou děje, ale bylo by mi milejší, kdyby to se mnou skoncovali hned. V téměř pravidelných intervalech jsem slyšel výstřely; při každé salvě jsem se roztrásl. Chtělo se mi rvát a rvát si vlasy. Ale zatal jsem zuby a ruce jsem vrazil do kapes, protože jsem chtěl zůstat čistý.

Za hodinu si pro mě přišli a dovedli mě do prvního poschodí, do místnůstky, kde bylo cítit doutníky a kde bylo horko k udušení. Byli tam dva důstojníci, kouřili, seděli v křeslech a na kolenou měli rozložená lejstra.

„Jmenuješ se Ibbieta?“

„Ano.“

„Kde je Ramón Gris?“

„Nevím.“ Ten, co mě vyslychal, byl malý a tlustý. Měl skřípec a kruté oči. Řekl mi:

„Pojď blíž.“

Popošel jsem blíž. Vstal, vzal mě za paži a díval se na mě, jako by mě chtěl rovnou pochovat. Přitom mě vší silou mačkal svaly. Ne proto, aby mě mučil, byla to velká hra: chtěl mě ovládnout. Řekl si taky, že mi

musí pouštět rovnou do tváře svůj smrdutý dech. Chvilí jsme tak stáli, mně bylo spíš do smíchu. K zastrašení člověka, který se chystá umřít, je potřeba mnohem víc: tohle nezabralo. Prudce mě odstrčil a posadil se. Řekl:

„Buď ty, nebo on. Zůstaneš naživu, když nám řekneš, kde je.“

Ti dva šviháci ve vysokých botách a s bičičky byli přece taky lidi a taky co nevidět umřou. Trochu později než já, ale o mnoho ne. A zaměstnávali se tím, že hledali ve svých lejstrech jména, pronásledovali jiné lidi, aby je uvěznilo nebo vyhladilo; měli své názory o budoucnosti Španělska i o jiných věcech. Jejich horlivost mi připadala odporná a směšná: už jsem si nedovedl představit, že bych byl na jejich místě, připadalo mi, že jsou blázni.

Malý tlustoch se po mně pořád díval a švihal se bičičkem do bot. Všechna jeho gesta byla vypočtená, chtěl vypadat jako bujně divoké zvíře.

„Tak co? Rozuměl jsi?“

„Nevím, kde je Gris,“ odpověděl jsem. „Myslel jsem, že je v Madridu.“

Druhý důstojník ležérně zvedl bledou ruku. Ta ležérnost byla taky vypočtená. Viděl jsem jejich drobné lsti a žasl jsem, že jsou na světě lidé, které to baví.

„Máte čtvrt hodiny na rozmyšlenou,“ řekl pomalu. „Odveďte ho do skladu s prádlem, za čtvrt hodiny ho přivedete zpátky. Jestli bude dál zapírat, bude okamžitě popraven.“

Věděli, co dělají: celou noc jsem čekal; potom mě nechali ještě hodinu čekat ve sklepě, zatím zastřelili Toma a Juana, a teď mě zavírají do skladu s prádlem;

jistě si tenhle tah včera připravili. Říkali si, že nervy časem povolí, a doufali, že mě tak dostanou.

Zmýlili se. Sedl jsem si ve skladu na stoličku, protože jsem byl zesláblý, a začal jsem přemýšlet. Ale ne o jejich návrhu. Ovšem že jsem věděl, kde je Gris: skrýval se u svého bratrance, čtyři kilometry za městem. Taky jsem věděl, že neprozradím, kde se ukrývá, ledaže by mě mučili (ale na to, zdá se, nepomýšleli). To vše bylo dokonale, nezměnitelně zařízeno a nikterak mě to nezajímalo. Jen bych byl rád chápal důvody svého chování. Raději pojdu, než bych Grise vyzradil. Proč? Neměl jsem už Ramóna Grise rád. Mé přátelství k němu odumřelo chvíli před úsvitem, spolu s mou láskou ke Conche, spolu s mou touhou žít. Je pravda, stále jsem si ho vážil; byl to tvrdý chlap. Ale kvůli tomu jsem se přece nerozhodl umřít místo něho; jeho život neměl větší cenu než můj. Žádný život neměl cenu. Postaví člověka ke zdi a střelí do něho, dokud nezdechne: jestli jsem to já nebo Gris nebo někdo jiný, to je jedno. Věděl jsem, že neznamená pro Španělsko víc než já, ale kašlal jsem na Španělsko a na anarchisty: na ničem už nezáleželo. Ale byl jsem tam, mohl jsem zachránit svou kůži, když prozradím Grise, a odmítal jsem to udělat. Připadalo mi to spíš komické: byla to umíněnost. Říkal jsem si: „Musíš být tvrdohlavý!“ A podivně jsem se rozveselil.

Přišli pro mě a odvedli mě zas k těm dvěma důstojníkům. Žpod nohou nám vyběhla krysa a to mě pobavilo. Obrátil jsem se na jednoho z falangistů a řekl jsem mu:

„Viděl jste tu krysu?“

Neodpověděl. Byl nedůvěřivý, bral se vážně. Já měl chuť se smát, ale ovládl jsem se, protože jsem se bál, že když spustím, už nepřestanu. Falangista měl kníry. Řekl jsem mu ještě:

„Měl by sis dát oholit ty kníry, halamo.“

Připadalo mi směšné, že se už za živa nechává takhle zarůstat. Lhostejně mě nakopl, a já zmlkl.

„Tak co,“ řekl tlustý důstojník, „přemýšlel jsi?“

Prohlížel jsem si je se zájmem jako vzácný hmyz. Řekl jsem jim:

„Vím, kde je. Je schovaný na hřbitově. V některé hrobce nebo v márnici.“

Chtěl jsem si z nich vystřelit. Chtěl jsem vidět, jak vstávají, zapínají si opasky a dávají horlivě rozkazy.

Vyskočili.

„Jdeme tam. Molesí, vyžádejte si od poručíka Lopeze patnáct mužů. A tobě,“ řekl mi malý tloušťák, „jestli jsi mluvil pravdu, splním, co jsem slíbil. Jestli sis z nás udělal blázný, tak si to odneseš.“

S křikem odešli a já klidně čekal pod dozorem falangistů. Občas jsem se pousmál, říkal jsem si, jak se asi budou tvářit. Viděl jsem je, jak zvedají náhrobní kameny, otvírají jedna dvířka hrobky po druhých. Představoval jsem si celou tu situaci, jako bych byl někdo jiný: vězeň, který si umínil, že bude dělat hrdinu, vážní falangisté se svými kníry a chlapi v uniformách pobíhající mezi hroby; bylo to k popukání.

Za půl hodiny se malý tlustoch vrátil sám. Napadlo mě, že přišel dát rozkaz, aby mě popravili. Ti druzí zůstali asi na hřbitově.

Důstojník se na mě podíval. Vůbec se netvářil rozpačitě.

„Odvedte ho do velkého dvora s těmi druhými,“ řekl. „Až skončí vojenské operace, řádný tribunál rozhodne, co s ním.“

Zdálo se mi, jako bych nerozuměl. Zeptal jsem se ho:

„Tak vy mě... vy mě nezastřelíte...?“

„Teď rozhodně ne. Jestli potom, do toho mi nic není.“

Stále jsem nechápal. Řekl jsem mu:

„A proč?“

Neodpověděl a pokrčil rameny, a vojáci mě odvedli. Na velkém dvoře bylo asi sto vězňů, ženy, děti, několik starců. Začal jsem se procházet kolem trávníku uprostřed, byl jsem celý zpitomělý. V poledne nám dali v refektáři najíst. Dva nebo tři vězňové se mě na cosi zeptali. Asi jsem je znal, ale neodpověděl jsem jim: nevěděl jsem už ani, kde jsem.

K večeru nahnali do dvora asi deset nových vězňů. Poznal jsem pekaře Garcii. Řekl mi:

„Máš z pekla štěstí! Myslel jsem, že tě už živého neuvídím.“

„Odsoudili mě k smrti,“ řekl jsem, „a pak si to rozmysleli. Nevím proč.“

„Mě zatkli před dvěma hodinami,“ řekl Garcia.

„Proč?“

Garcia nedělal do politiky.

„Nevím,“ řekl. „Zavírají všechny, co smýšlejí jinak než oni.“

Ztišil hlas.

„Dostali Grise.“

Roztřásl jsem se.

„Kdy?“

„Dnes ráno. Udělal blbost. V úterý odešel od bratrance, protože se pohádali. Bylo dost lidí, co by ho byli ukryli, ale už od nikoho nic nechtěl. Povídal: „Schoval bych se u Ibbiety, ale když ho zavřeli, schovám se na hřbitově.“

„Na hřbitově?“

„Ano. Byla to blbost. Přirozeně, dnes ráno tam přišli, mělo se to stát. Našli ho v márnici. Střílel po nich, a tak ho oddělali.“

„Na hřbitově!“

Všecko se se mnou začalo točit, a když jsem přišel k sobě, seděl jsem na zemi: smál jsem se tak křečovitě, že mi hrkly do očí slzy.